

Batizán Attila: *Az egyház mint diaszpóra.*
A diaszpóraegzisztencia ekkleziológiai összefüggései
és egy erdélyi szórványmissziós stratégia körvonalai.

Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2024,
 ISBN 978-606-8850-42-9, 200 old.

Batizán Attila doktori tézisének alapuló könyve, amely az Erdélyi Református Egyházkerület, a Küküllői Református Egyházmegye, a Szentgericei Református Egyházközség és a Clinilab támogatásával jelent meg, missziológiai inspiratív perspektívát kíván nyújtani egy lehetséges erdélyi ekkleziológiai stratégia kidolgozásához. A mű alapos teológiai elemzést nyújt az egyház diaszpórajellegéről, különös tekintettel az erdélyi református szórványhelyzetre.

A könyv bemutatása helyett én inkább egy olyan felvezetésre vállakoznék, amely beszélgetést és vitát indít el, hiszen ha dialógusba lépünk a mű kapcsán, akkor nehezen fogjuk megállni, hogy ne vegyük kezünkbe ezt az alapos munkát, és azt tanulmányozva ne inspiráljon minket is az egyházi perspektívák keresésére a mi sajátos „Tündérkertünkben”.

Már csak ebből a megfontolásból is egy olyan értékelő kritikai reflexióval tartozom mind a szerzőnek, mind a vele itt beszélgetésbe elegyedő tisztelt hallgatóságnak, amely távlatot nyit a kutatás erősségeire és esetleges hiányosságaira is, bár én inkább azt mondanám, ezt a művet további kutatómunkának

kellene folytatnia, kiegészítenie, hogy amit hiányolunk belőle, azt arra hivatott elmék újabb tanulmányokban és longitudinális kutatásokban dolgozzák fel. Illetve merem állítani, hogy ez a könyv magának Batizán Attilának a meghívása egy további tudományos csapatmunkára: Gyertek, dolgozzunk össze közös ügyünk érdekében! Keressünk válaszokat a téma nyitott vagy nyitva hagyott kérdéseire! Mert szerény véleményem szerint a könyv helyzetrajza részletes felméréseken alapul, amelyek alkalmasak

egy esetleges és hiteles szórványmissziós stratégia kidolgozására, ugyanakkor empirikus mélysége bővíthető lenne további kvantitatív adatokkal.

Az erdélyi szórvány helyzetelemzése

A dolgozat átfogóan térképezi fel az Erdélyi Református Egyházkerület (EREK) szórványvilágát, megkülönbözteti a „maradékot”, illetve a „vándorszórványt”, hangsúlyozza az etnikai-felekezeti identitás egybeesését és a hatalmi-politikai értelemben is vett kisebbség állapotát. Ez a felmérés – beleértve a néprajzi és gazdasági kontextust, az asszimilációs folyamatokat, és igen, mindezeket felül a nyelvi változásokat is – józan alapot nyújt a stratégiaalkotáshoz, ugyanis empirikusan dokumentálja a csökkenő létszámot, az elöregedést, a kivándorlást és magát az identitásvesztést, s azok mindennemű pszichológiai, illetve szociálpszichológiai elemzését. (Lásd például a nyelvhasználat-kimutató felmérést a 112. oldalon.) Már most kiemelhetjük, hogy ez a kontextualizált megközelítés egyedülálló a magyar teológiai irodalomban, noha további szociológiai validáció erősíthetné a felépítmény hitelességét.

A könyv gondolatébresztő pozitív meglátásai és eredményei

Amivel a szerző indít, az mindenekelőtt egy kísérlet a téma teológiai alapvetésére: a terjedelmes bibliai exegézis egyedülállóan elemzi, rendszerezi és gazdagítja a diaszpórafogalmat, éspe-dig oly módon, hogy a missziológiai pa-

radigmaváltást is képes integrálni. (Lásd David Bosch szemléletváltását a *missio Dei* vonatkozásában.)

A másik pozitívum, hogy nagyszabású empirikus felmérésre vállalkozik, újszerű és EREK-szintű adatgyűjtést visz végig (például nyelvhasználat 126 gyülekezetben), ugyanakkor számottevőek a stratégiaelemzések (Imre Lajos, Vetési László, Jó Pásztor terv).

A könyv erőssége a gyakorlatorientáltság is: de nem receptet ad, hanem fogódzókat (identitáserősítés valamint az úgynevezett globalizáció), és mindezt ekléziológiai reflexióval igyekszik végrehajtani, sőt összevetni. Például: népegyház egyenlő diaszpóraegyház, vagy népegyház szemben a diaszpóraegyház fogalmával?

Vannak fehér foltok is

Ez természetes, hisz nem lehet minden egyetlen könyvbe sűríteni és közben érzésünk szerint mégis túl nagy fába vágni a fejszét; vagy legalábbis a fejsze élesítése nem számolhat minden esetben a kérdéses erdő minden várható akadályával. Ezt egy kissé az ekléziológiai mélység szenvedte meg: a népegyházi jellegzetességek diaszpórakontextusú értékelése nem tud eléggé mélyre menni, de kissé felületesre sikeredne, ha nem volna szerzőnk annak is tudatában, hogy nem lehet mindenre kitérni. Például Johannes C. Hoekendijk használata mintha nélkülözné a szentségdiadochosz feszültséget, mármint azt, hogy az egyház nem cél, hanem eszköz Isten országára való tekintettel).

Batizán Attila *technikailag is* meghív bennünket egy jövőbeli csapatmunkára, hisz ő is tudatában látszik lenni annak, hogy vannak empirikus korlátai is az erdő egyetlen fejszével való „megtisztításának”, sőt a sűrűje megtakarításának és fiatalításának. Egy ilyen bonyolult feladat elvégzésének sok akadálya van; a felmérések kvalitatívak, eszméletűek, viszont hiányoznak a longitudinális adatok, például a 2016–2023-as trendek. Persze ennek valós magyarázata is adott volt, ugyanis sokáig toldott a kutatás elbírálása, ami a könyv nélkülözhetetlen alapjául szolgált.

Egy másik, további tanulmányozást sürgető feladatot az szabja elénk, hogy az asszimiláció elemzése nem kvantifikált, de valószínűleg ez is meghaladta volna a könyv arányait. Ennek a tömörségre törekvő műnek van egy másik aspektusa, ami szintén a további kutatást motiválja, éspedig az, hogy a téma kezelésében itt-ott talán éppen az összegezni siető kényszer miatt nem tapogatható ki eléggé egy bizonyos stratégiai nyitottság: nem rangsorol bizonyos prioritásokat, miközben vitát nyit például az oktatás kontra misszió kérdésében; és amit nagyon sajnálunk, hogy a nevezetes Makkai-vita, az úgynevezett 1936-os „Nem lehet”-vita problematizálása ugyan kiválóan sikerült, de prognózis nélkül marad. Igaz, ezt Sógor Géza később elkészült munkája igyekszik pótolni, azonban azt kellene megfogalmazni, hogy a vita prognózisát legadekvátábban magának a vitának az „újrajátszása” tehetné konkréttá. Volt erre

egy szamizdat- és underground-kísérlet 1986-ban, 50 évvel később, amelyben valamennyire jómagam is részt vehettem. Ezt Molnár Gusztávék és Cseke Péterék szervezték meg illegálisan az erdélyi értelmiségiek körében. Viszont az is tény, hogy egy szórványmissziós stratégia egyházi felállításához elengedhetetlen az új adottságok és körülmények teljes körű feldolgozása.

Vizionált szórványmissziós stratégia

A könyv alapján teológiailag is igényes alapra helyezett s ugyanakkor gyakorlat által is igazolt és hiteles erdélyi szórványmissziói vízió a „glokalizáció”, vagyis a globális, de reformatori örökségre építő teológia és a lokális alkalmazás elvére épülhet, ahol a diaszpóra nem a pusztulás sivataga, hanem a misszió ígéretes mezeje: tehát identitáserősítés, Szentlélektől függő rugalmasság, etnikai határok túllépése, éspedig úgy, hogy a saját kisebbségi kultúránk nem fullad egocentrikus individualizmusba, hanem – Pannenberg kifejezésével – „exo-centrikus” kommunális paradigmára épít. Ez nemzeti missziót (megtartást) integrál evangéliumi prioritással (evangéliumhirdetéssel), amely elkerüli a befelé forduló, köldöknéző és önsajnálkozó ekléziológiai kísértéseket, illetve buktatókat. Szerintünk ez a *missio Dei* narratívában gyökerezik, ahol a szórvány ugyan kisebbségi közösség, viszont kvalitatíve erős „többség” (vö. 2Kir 6,16: „Amikor az Isten emberének a szolgálja korán felkelt és kiment, a sereg már körülvette a várost

lovakkal meg harci kocsikkal. A szolgálja így szólt hozzá: Jaj, uram! Mit tegyünk? De ő így felelt: Ne félj, mert többen vannak velünk, mint ővelük!

*Mit ajánl a könyv
egy lehetséges stratégia fogódzójaként?*

Mindenekelőtt a bibliai magatartásformákat. Az úgynevezett „diaszpóranovellák”, az Eszteré, a Dánielé) modellező narratívákként elevenednek meg előttünk: ragaszkodás az identitásalapozó adottságokhoz, ugyanakkor a lehetségesített kulturális alkalmazkodás, mint amilyen például a román nyelv alkalmi használata).

A könyv másodszorban a népegyházi reformlehetőségeket ajánlja: az egyháztagság misszióhoz kötését; olyan presbiteri és diakónusi képzést, amely összpontosít mind az evangelizációra, mind a gyülekezetépítésre. Ez utóbbi Makkai Sándor modellje volt, amelyet ő „gyülekezeti misszió”-nak nevezett. [Lásd *Az egyház missziói munkája. Az egyház történeti képe, élete tevékenységei. A pásztori misszió. A gyülekezeti misszió. A külmisszió* című terjedelmes dolgozatának 3. részét (Révai Kiadás, Budapest 1938, 225–338.); illetve Mi a „missziói munka”. In: *Theológiai Szemle*, XVII. (1941/1), 31–43.], amit később Victor János vitatott (lásd Mi a „missziói munka”? In: *Református Világszemle*, X. (1941/1), 12–24. Lásd még A „missziói munka” theológiájához. In: *Theológiai Szemle*, XVII. (1941/1), 84–99. A vita ismertetését lásd Fekete Károly, ifj.: Victor János és

Makkai Sándor vitája (1941). In: Uő: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2000, 60–66.]

Harmadszorban a könyv a nyelvi diakóniai rugalmasságot ajánlja: két-nyelvű szolgálatokat vegyes vidéeken; a testvérgyülekezetek bevonását tömb-szórvány párosítással. A negyedik fogódzó az intézményi hálózat megteremtése: a lelkészcsaládok „Jó Pásztor” modellje az apróbb falvakban; az oktatási misszió, vagyis a vasárnapi iskola bővítése. Végül ötödik fogódzóként a szerző az „identitásmisszió”-t ajánlja: olyan globalizációs közösségépítést (házi gyülekezetek stb.), amely összehangban marad reformátori örökségünk globális narratívájával (Isten országa, az Isten „nagy története”, lásd N. T. Wright, M. Goheen stb.).

Zárszóként mindannyian csak gratulálhatunk Batizán Attila szívós munkájához és ahhoz, hogy „fejszéje” nem riadt vissza a „nagy fáktól” sem: látja és láttatja az erdélyi „erdőt” a „bevizsgált fától”. Az apostolokkal együttmunkálkodó Szilvánusszal Transzilvániába hív minket „kalákában” csapást vágni, kérdéseink erdejét ritkítani és jövőbeni perspektivikus kisebbségi utunkat mértékadóan tisztítgatni, sőt újrapiantani.

Horváth Levente

(Elhangzott 2026. február 11-én az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári kávézójában, a RefoCafében.)